

Лариса ЛЩИНСЬКА,
учитель-методист,
директор
Київської гімназії № 154

СКЛАДНІ ВИПАДКИ ПРАВОПISУ СЛІВ ІЗ НЕНАГОЛОШЕНИМИ ГОЛОСНИМИ

Урок у 10 класі

Мета: систематизувати й узагальнити знання, здобуті учнями в середніх класах, про правопис слів із ненаголошеними голосними; формувати орфоепічні навички, фонематичний слух, пам'ять, культуру усного і писемного мовлення; удосконалювати вміння знаходити й виправляти орфографічні помилки в писемному мовленні; виховувати в учнів повагу до особистості, пошану до рідної мови; розвивати критичне та логічне мислення; через дидактичний матеріал вчити відчувати красу слова.

Тип уроку: урок систематизації знань, формування практичних умінь і навичок, формування мовної компетенції.

Соціологічна змістова лінія: «Як парость виноградної лози, плекайте мову» (М.Рильський).

Міжпредметні зв'язки: українська література.

Внутрішньоопредметні зв'язки: фонетика (характеристика звуків), орфоепія (правильна вимова ненаголошених голосних), орфографія (правопис ненаголошених голосних), лексикологія (визначення синонімів, багатозначних слів), словотвір (визначення морфем), культура мовлення і стилістика.

Цілі (очікувані результати):

Учні знатимуть:

відомості про голосні і приголосні звуки;
правопис ненаголошених голосних;
складні випадки правопису ненаголошених голосних;
орфоепічні норми;
способи перевірки правопису ненаголошених голосних.

Учні вмітимуть:

визначати орфограму «Ненаголошений голосний»;
знаходити цю орфограму в авторських текстах;
помічати недоліки усного та писемного мовлення і виправляти їх;
формулювати цілі та завдання уроку;
працювати колективно, у групах, у парах;
робити висновки й узагальнення щодо спільної роботи з теми.

Методи, прийоми і форми роботи: активне та інтерактивне навчання (робота з інтерактивною дошкою, діалог «учитель–учень», застосування технології ЗХД (Що знаємо?, Про що хочемо дізнатися?, Про що дізналися?), «Мікрофон», робота у групах, робота в парах, «Незакінчене речення»,

«Спіймай помилку», робота з таблицями, творче конструювання).

Обладнання: комп'ютер, інтерактивна дошка, презентація, дидактичний матеріал.

Перебіг уроку

I. Мотиваційний етап.

Актуалізація суб'єктного досвіду. Читання поезії М.Рильського «Мова».

Як парость виноградної лози,
Плекайте мову. Пильно й ненастанно
Політь бур'ян. Чистіша від сльози
Вона хай буде. Вірно і слухняно
Нехай вона щоразу служить вам,
Хоч і живе своїм живим життям.

Прислухайтесь, як океан співає –
Народ говорить. І любов, і гнів
У тому гомоні морським. Немає
Мудріших, ніж народ, учителів;

У нього кожне слово – це перлина,
Це праця, це натхнення, це людина.
Не бійтесь заглядати у словник:
Це пишний яр, а не сумне провалля;

Збирайте, як розумний садівник,
Достиглий овоч у Грінченка й Даля,
Не майте гніву до моїх порад
І не лінуйтесь доглядать свій сад.

➤ Прокоментуйте поетові настанови. Яка з пояд, висловлених у вірші, спонукала вас до роздумів?

Забезпечення емоційної готовності до уроку. Створення позитивного настрою (побажання гарного настрою й успішної роботи на уроці).

II. Цілевизначення і планування.

Повідомлення теми та завдань уроку.

Узгодження цілей уроку з учнями:

○ Повторення відомостей про фонетику як розділ мовознавства.

○ Робота з визначення ненаголошених голосних, пояснення правопису.

○ Вироблення вмінь бачити й оцінювати засоби виразності в текстах, помічати недоліки мовлення та виправляти їх.

○ Узагальнення знань про складні випадки правопису ненаголошених голосних.

○ Формування практичних умінь і навичок знаходити способи перевірки правопису ненаголошених голосних.

○ Рефлексія діяльності щодо досягнення успіху на уроці.

○ Оцінювання. Домашнє завдання.

«Незакінчене речення», «Мікрофон». Учні доповнюють цілі:

- На уроці хочу почути, дізнатися про
- Мені цікаво було б з'ясувати
- Хочу навчитися правильно визначати
- Хочу поглибити знання з
- Не сподіваюся відкрити для себе нічого нового.
- Маю намір поліпшити знання, досягнути успіхів

Обговорення в парах та озвучення результатів відповідей. У процесі уроку учні працюють із таблицею «ЗХД»:

III. Опрацювання навчального матеріалу.

Що знаємо?	Про що хочемо дізнатися?	Про що дізналися?

Актуалізація знань. (Фонетика.)

Бесіда

- Пригадайте, що вам відомо про фонетику як розділ мовознавчої науки. Що вивчає цей розділ?
- Що ви знаєте про звуки української мови?
- Пригадайте правила правопису ненаголошених голосних.
- Чи виникали у вас труднощі щодо визначення на письмі орфограми «Ненаголошений голосний»?
- Які є способи перевірки правопису ненаголошених голосних?

Робота з опорною таблицею.

Способи перевірки ненаголошених голосних

1. Щоб перевірити правильність написання слів, треба змінити наголос, аби ненаголошений голосний став голосним	<i>Сестра – сестри, великий – велетень, тихенький – тиша, голубка – голуб, розумний – розум</i>
2. Е пишеться, якщо ненаголошений голосний випадає	<i>Справедливий – правда, вітерець – вітру, травень – травня</i>
3. Е пишеться у сполученнях -ере-, -еле-	<i>Смерека, береза, берег, шелест</i>
4. Е пишеться в суфіксах -ен(я)-, -ен-, -енк-, -еньк-, -есеньк-, -ечк-, -тель-, -ер-	<i>Козеня, доручений, рученька, семеро, маленький, вузесенький, вихователь, стежечка, скоєний</i>
5. Е пишеться в закінченнях дієслів I дієвідміни	<i>Кажеш, їдеш, тишеш, читаєш, колеш</i>
6. И пишеться в закінченнях дієслів II дієвідміни	<i>Креслиш, дзвениш, гримиш, чистиш, сушиш</i>
7. И пишеться в суфіксах -ив-, -ик-, -ин-, -ищ-, -ичок-, -ичк-, -ист-	<i>Печиво, вінчик, панцина, згариче, кошчочок, вуличка, зворушливий, подушечка</i>
8. И пишеться в ряді слів у групах звуків -ри-, -ли- між приголосними у відкритих складах	<i>Бриніти, гриміти, дрижати, плигати, тривожити</i>
9. В інших випадках – перевіряти за словником	<i>Кишеня, тиріг, пишенця, чемпіон, керувати, легенда, чекати, леміш, марево, маєво, але видиво, куриво</i>

Робота у групах.

◆ До кожного з дев'яти правил дібрати приклади, пояснити правопис. (*Представники кожної з груп наводять приклади, коментують правопис.*)

◆ Переписати речення, вставити пропущені букви. Обґрунтувати вибір орфограм.

1-ша група.

Для нас рідна мова – не тільки дорога спадщ.на, яка об'єднує в собі народну мудрість, виробл.ну д.сятками й сотнями поколінь. Це наша гордість, бо все, що створ..но нею, увійшло в скарбницю загальнонародської культури (*А.Матвієнко*).

2-га група.

Найпр..красніший витвір пр..роди, найвищий ступінь у її розв..тку – це Людина з її розумом, волею, здатністю до творчості.

Людина, яка не люб..ть мови рідної мат..рі, якій нічого не промовляє рідне слово, це людина без роду й плем..ні (*В.Сухомлинський*).

3-тя група.

Мова є найг..ніальнішим наслідком мат..ріальної і духовної діяльності багатьох поколінь, а кожне створ..не слово – це символ сформованої ідеї, витвор..ної у в..ликих зусиллях людини проникнути у світ природи, у саму себе (*Г.Нудьга*).

Міні-диктант.

Мова – одне з чудес, за допомогою якого люди передають найтонші відтінки думок і почуттів. Вона віддзеркалює душу народу, його історію. Збагнути таємницю мови, прочитати історію слів, а звідси – предметів та явищ, може тільки той, хто знає мову.

Глибокі знання рідної мови, досконале володіння нею – одна з важливих ознак високої культури й освіченості людини.

➤ Зіставте цей текст диктанту, висвітлений на мультимедійній дошці, зі своїм.

Які правила ви застосували, перевіряючи написане?

Пояснювальний диктант.

1. Мовна культура – це живодайний корінь культури розумової, високої, справжньої інтелектуальності (*В.Сухомлинський*). 2. Мова людини – своєрідний лакмусовий папірець, який виявляє рівень її загальної культури, освіченості, внутрішньої інтелігентності. Плекання високої культури мови – це свідчення нашої любові і прив'язаності до рідного слова, поваги до свого народу (*З довід.*). 3. Яке то щастя – мати мову, якою створено «Кобзар»! Оту святу, многовікову – наш найдорожчий Божий дар! (*В.Квітневий*).

Робота з підручником. Впр. 48, с. 45 (Глазова О., Кузнецов Ю. Українська мова: Підручник для 10 класу загальноосвітніх навчальних закладів. Академічний рівень. – К.: Зодіак-ЕКО, 2010).

Робота у групах.

Міні-тест

I. З'ясувати, який спосіб слід застосувати для перевірки вживання ненаголошених **е, и** у словах:

- тижд..нь, рів..нь (*1-ша група*);
- пе..нал, л..мон, т..атр (*2-га група*);
- р..зумний, зам..рзати (*3-тя група*).

1. Змінити форму слова, щоб сумнівний звук став наголошеним.

2. Дібрати спільнокореневе слово, щоб наголос падав на сумнівний звук.

3. Добираючи спільнокореневі слова або форми того самого слова, перевірити, чи не випадає сумнівний голосний.

4. Пересвідчитися, чи сумнівний звук не входить до сполучень **-ере-**, **-еле-**.

5. Звернутися до словника.

II. Записати три слова, в яких у ненаголошеній позиції пишеться буква **е**.

III. З'ясувати, у якому рядку на місці пропущеної літери в усіх словах слід писати **и**:

а) с..мпатія, л..мон, с..стема, ас..метрія, ц..ферблат;

б) Єг..пет, Пар..ж, с..луєт, к..но, в..кінг;

в) р..нг, к..ргиз, ж..раф, к..лограм, ц..клон;

г) в..мпел, г..гант, в..траж, ф..рма, к..моно;

г) ф..ніш, д..зель, б..нт, д..сципліна, д..спут.

➤ Прокоментувати результати.

IV. Рефлексія.

- Що ви з'ясували на сьогоднішньому уроці?
- Чи вдалося досягнути мети? Яким чином?
- Чи звернули увагу на добір мовного матеріалу? Якою темою об'єднаний він?

– Під час виконання яких завдань мали труднощі?

– Що для вас виявилось найважливішим?

– Над чим варто ще попрацювати?

– Чи справдилися очікування від уроку?

Домашнє завдання. Оцінювання.

1. За підручником (Глазова О., Кузнецов Ю. Українська мова: Підручник для 10 класу загальноосвітніх навчальних закладів. Академічний рівень.

– К.: Зодіак-ЕКО, 2010) опрацювати правила (с. 45), виконати впр. 49. 2. Створити власне письмове висловлювання «Мова і я».

УСІМ НЕБАЙДУЖИМ!

ОЗОНівкам і ОЗОНівцям!

Хто цікавиться проблемами особистісно зорієнтованого навчання, має творчі здобутки і тим, хто лише роздумує!

12–13 жовтня 2011 року в м. Новограді-Волинському Житомирської області під егідою Міністерства освіти і науки України відбудеться II Всеукраїнський фестиваль педагогічних ідей «Мій особистісно зорієнтований урок».

У програмі фестивалю:

- презентація творчих здобутків учасників з питань особистісно зорієнтованого навчання української мови й літератури;
- проведення відкритих уроків і майстер-класів;
- виставка учнівських робочих портфоліо;
- презентація видавництва;
- дебати;
- робота тематичних груп.

Заявки на участь у фестивалі надсилайте до 15 вересня 2011 року на адресу журналу «Дивослово» та електронні адреси: anfas@ukr.net, pavel@linevich.com, dyvoslovo@ukr.net, ikras@ukr.net.

Форма заявки

Прізвище, ім'я, по батькові	
Місце роботи, посада, науковий ступінь, звання	
Адреса	
Контактний телефон, e-mail	
У рамках фестивалю планую	<i>Наприклад:</i> виступ із теми (вказати), презентувати власний досвід, представити методичну розробку, провести власний майстер-клас із теми (вказати), відкритий урок (клас і тема) тощо
Адреса, прізвище, ім'я, по батькові, посадової особи для надсилання запрошення (якщо потрібно)	

Телефони для довідок:

044 2924106 – Редакція журналу «Дивослово»;

097 3301083 – *Ірина Красуцька*, заступник головного редактора видавництва «Освіта»;

066 8179409, 04141 55072, 04141 21169 – *Павло Ліневич*, завідувач інформаційно-методичного центру міського управління освіти м. Новограда-Волинського Житомирської області;

096 3813627 – *Анатолій Фасоля*, старший науковий співробітник Інституту педагогіки НАПН України.